

ZATERDAG

ZEVEN DEUGDEN

Een gesprek over de zeven deugden:
wijsheid, rechtvaardigheid, dapperheid, matigheid, geloof, hoop en liefde.

Clown, dominee en twijfelzaaier

TEKST HUGO DE BRUIJNE BEELD DUNCAN WIJTING

Hij was de jongste in een arbeidersgezin, werkte zich op in de wetenschap en sloot zijn carrière bewust af als schoonmaker.

Dienend, vanuit natuurlijke solidariteit met mensen aan de onderkant van de samenleving. Hans Harbers (66) is een tegendenker: 'Als mensen iets meer gaan twijfelen, ben ik tevreden.'

ZATERDAG

ZEVEN DEUGDEN

Hans Harbers: 'Twijfel is de kern van democratie: de mogelijkheid erkennen dat de ander misschien toch gelijk heeft.'

ZATERDAG

ZEVEN DEUGDEN

Matigheid

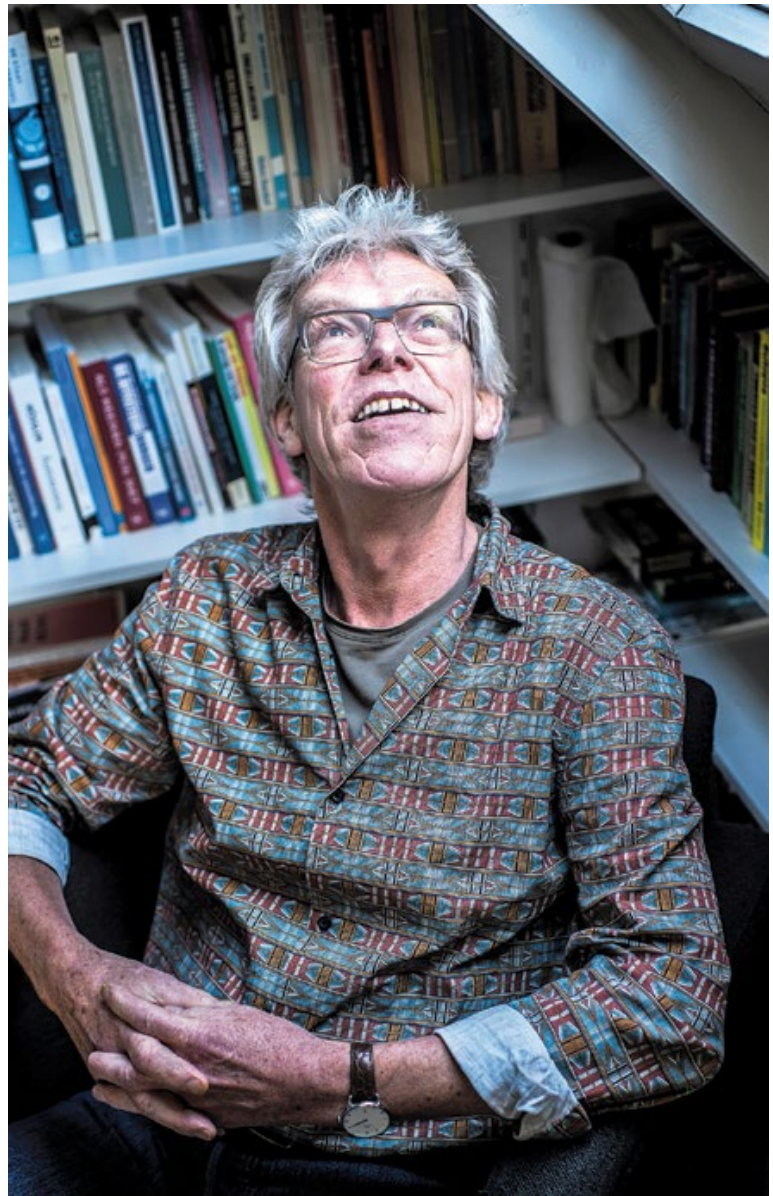
'Zullen we als drie boerenzoons een ingezonden stuk in de krant schrijven dat we ons schamen voor onze boerenafkomst? We hebben het overwogen als broers tijdens de boerenacties tegen de stikstofmaatregelen van het kabinet. Ze reden hier in Groningen, in oktober 2019, met tractors als tanks door de binnenstad, over geparkeerde fietsen heen, en ramden de deur van het Provinciehuis. "We blijven hier tot we gelijk krijgen", schreeuwden ze, "anders werkt de democratie niet." Schande en een teken van onmatigheid.

Tijdens de eerste coronalockdown waren we als samenleving even van ons stuk, er groeide saamhorigheid. Maar al snel was daar weer dat onvoorstelbare dikke ik, een gebrek aan vertrouwen, in instituties (anders dan in het begin kan Jaap van Dissel van het RIVM het niet meer goed doen), in politici en in de rechtspraak. Rechtspopulisten versterken dat gevoel. Ik herken het van de vroegere kraakbeweging tijdens mijn studietijd. "Julie rechtspraak is de onze niet", zeiden de krakers. Daaraan heb ik zo'n hekel, want dan ondermijnt je het samenleven. Debatteren is verworden tot vliegen afvangen – waar is er nog ruimte om te luisteren naar elkaar? De Franse filosoof Emmanuel Levinas had het inzicht dat je jezelf alleen leert kennen door de blik van de ander, zonder de ander besta je niet. Maar nu moet de ander worden weggesneden, als iets wat niet in het lichaam thuishoort. En dat lichaam kan van alles zijn: een volksidentiteit bijvoorbeeld, waarvan de ander geen deel mag uitmaken.

Er is veel onverschilligheid. Ik houd juist van scherpte, van debat. Jarenlang ben ik naast mijn werk op de universiteit als zzp'er debaterende geweest. Het meest tevreden was ik als mensen achteraf zeiden: "Het is toch ingewikkelder dan ik dacht." Twijfel is de kern van democratie: de mogelijkheid erkennen dat de ander misschien toch gelijk heeft. Checks-and-balances vormen de geïnstitutionaliseerde vorm van twijfel in een democratie. Ik ben voor mildheid en houd niet van grote beken. Wat mijn eigen matigheid betreft: die is er als het gaat om voedsel en winkelen. Ik koop eenmaal per jaar kleren (alles past in één keer) en begrijp niets van die volle winkelstraten in coronatijd. Maar als het gaat om sport ga ik uit mijn dak. En op een feestje ben ik niet matig met drank. Dan leef ik volop en zegt mijn vrouw: "Zullen we eens naar huis gaan?"

Liefde

'In 2019 ben ik aan de Rijksuniversiteit Groningen vervroegd met pensioen gegaan. Ik wilde nog een jaar wat anders doen, iets concreet dienstverlenends. Want mijn werk aan de faculteit wijsbegeerte was misschien wel nuttig, maar zo indirect. Zouden er baantjes zijn voor mij waarvoor geen enkele scholing nodig is? Straatveger bij de gemeente had me wat geleken, met zo'n karretje door de stad. Ik had altijd al de gewoonte om bij ons in de buurt blikjes uit het groen te halen. Een beetje opgeruimde wijk is goed voor het collectief. Maar het werd de zorg, een jaar lang heb ik bij mensen thuis schoongemaakt in het kader van de Wet maatschappelijke ondersteuning. Ik wilde dienstbaar zijn aan de samenleving. De solidariteit met die mensen heeft met mijn afkomst te maken, wij zijn thuis arm geweest en het gebrek aan solidariteit in de academische wereld heeft me altijd gestoord. Dat schoonmaken was gewoon werk, maar ik zocht de connectie met mensen. Ik kwam eens bij iemand die eerst een heel gesprek met mij voerde en toen verklaarde: "Jij bent een goede jongen, nou mag je wel aan het werk." Ik kwam bij een ander, waar het altijd een gigantische bende was. Daar kon ik hooguit opruimen, niet schoonmaken. Een geweldig leerproces was het: iemand accepteren zoals hij is, niet op mensen neerkijken, niet oordelen. Mijn collega's hadden verwacht dat ik over mijn ervaringen zou gaan schrijven. Had ik dat gedaan, dan had ik de mensen bij wie ik schoonmaakte toch tweederangs gemaakt. De verleiding is er wel: ik vind het nuttig dat anderen iets horen over die werkelijkheid, maar ben ook gevoelig voor applaus. Zo'n interview als dit, dat streelt mijn ego.

Hans Harbers: 'Als het gaat om sport ga ik uit mijn dak. En op een feestje ben ik niet matig met drank.'

Een oom van mij zei ooit: "Die jongen wordt clown of dominee." Dat had hij goed door, want die twee zijn ook een beetje uit op applaus en waardering. Na de moord op Pim Fortuyn heb ik in Groningen een debatcentrum opgericht, Dwardsdiep. Vaak was ik de gespreksleider. Ik genoot van die optredens op de bühne.'

Geloof

'Nadat mijn vader als pachtboer in Aalten moest stoppen, kocht hij een boerderij in Gieterveen, in de

Veenkoloniën. Een streek om triest van te worden: landbouwgrond, nat, kaal, eindeloos. Het platteland hoeft voor mij niet meer. Ik was de jongste van vier kinderen in een keurig synodaal-gereformeerd gezin. Mijn vader was altijd ouderling of diaken, en later mijn moeder ook. Mijn vader heeft het er onvoorstelbaar moeilijk mee gehad dat mijn oudste broer van het geloof viel, waarna de andere kinderen volgden. Mijn moeder heeft zich daar bij neergelegd. Later ontdekte ze dat haar kinderen ook zonder geloof het onderscheid tussen goed en

‘Biden heeft gewonnen en Baudet heeft zichzelf vernietigd, er is hoop!’

kwaad konden maken. Vroeger dachten veel gelovigen dat dat niet kon. “Als God dood is, is alles geoorloofd”, zegt een van de gebroeders Karamazov in de roman van Dostojevski. En dan is het antwoord: “Alleen een gelovige zegt zoiets.” Als humanisten stellen wij onze eigen normen van wat goed en kwaad is.

Wij zijn goed opgevoed, met ruimte om te verken- nen binnen de kaders van het geloof. Onze neven en nichten kwamen graag bij ons: “Bij jullie ouders kun je discussiëren en vrijuit denken.”

Ikzelf ben langzaam maar zeker het geloof kwijtge- raakt. Toen het mij verboden werd in onze kerk een verkiezingsposter op te hangen van de PPR, naast de ARP-poster die er hing, raakte dat bij mij een ze- nuw. En nog kan ik er boos van worden: mensen die denken dat ze de waarheid in pacht hebben. Als er dwang bij komt, jaag je je kinderen weg bij het geloof. Later voelde ik hetzelfde bij de marxisten en communisten in Groningen. Ik werd door hen voor- gedragen voor de faculteitsraad, maar er móést wel unaniem gestemd worden. “Neem dan maar een ro- botje mee”, zei ik, en bedankte voor de eer. Dwars- denken heeft er altijd ingezet bij mij. Jaren later, bij Dwarsdiep, maakte ik kennis met een protestantse dominee. Vrouw, lesbisch in een PKN- kerk vol GroenLinks-stemmers. Ik merkte dat daar veel meer twijfel bestond dan bij menige andere groep. Met zo’n kerk en zo’n geloof heb ik weinig moeite. Dan wil ik samen op zoek naar goed en kwaad in deze wereld en doet het er niet toe of je dat doet met een godsbegrip of vanuit humanisti- sche idealen.’

Gerechtigheid

‘Als arme keuterboer bespoot mijn vader de aardpe- len vanuit een giftank op zijn rug, zonder be- scherming. Hij heeft zich letterlijk doodgewerkt en stierf veel te vroeg. Van onrecht word ik boos, dan kom ik in opstand. Dat begon al in de derde klas van de middelbare school (ik was nog heel klein van stuk), toen een docent zich zeer onheus opstelde te- genover medeleerlingen. Ik nam het voor ze op en was trots op mezelf. Later vertaalde zich dat in er- gernis over ongelijkheid en achterstelling. Ik strijd voor mensen, niet door over of namens hen te spre- ken, maar door ze zelf een stem te geven. En ik word pissig als iemand me mijn stem afneemt. Ik weet nog hoe een paar mensen uit onze buurt zich opwierpen als wijkvertegenwoordigers. Een van hen presenteerde zichzelf als voorzitter van de wijkvereniging. Er was helemaal geen wijkverenig- ing en die eerste avond stond ik op en zei: “Daar is de keizer zonder kleren aan! Je spreekt helemaal niet namens mij.” Het kwam wel weer goed tussen ons, maar ik kan slecht tegen zulk machtsop- treden. Ik kan verbaal snel de fout in gaan en persoonlijke relaties op het spel zetten. Mijn vrouw moet me te- rechtwijzen: “Zeg dat nou niet zo.”

Dapperheid

‘Had ik in de Tweede Wereldoorlog geleefd, dan was ik niet in het verzet gegaan. Ik zou mijn mond niet kunnen houden en iemand verraden. Wie mij ken- nen zeggen: “Aan jouw lichaamstaal kun je precies

zien hoe je ergens over denkt.” Een katholiek als mijn vrouw zou het goed gedaan hebben in het ver- zet, katholieken kunnen beter liegen. Mijn vrouw vindt mij dogmatisch, een beetje die gereformeerde steilheid. Ik heb door haar geleerd pragmatischer te worden.

Dapperheid is zo contextgevoelig. Ik heb de Elfste- dentocht uitgereden, dat vind ik wel dapper. Ont- slag nemen van de universiteit en schoonmaakwerk gaan doen was in cultureel opzicht ook dapper (al was het in financieel opzicht een keuze vanuit een luxepositie). Maar toch: dapperheid is vooral iets dat je anderen toedicht – niet jezelf.

Ik vind anderen vaak dapperder dan mezelf. Bij- voorbeeld politici, zij leiden in deze tijd zo’n hon- denbestaan. Opkomen voor de publieke zaak en dan keihard worden afgebrand. Wie onbaatzuchtig er- gens voor gaat – mensen in de zorg, vrijwilligers – is dapper.’

Hoop

‘Biden heeft gewonnen en Baudet heeft zichzelf ver- nietigd, er is hoop! Het zijn toch mensen, net als Pim Fortuyn destijds, bij wie iets hapert. Ik hoop dat uiteindelijk toch de open liberale democratie over- eind blijft en zich wereldwijd verspreidt. Dat die hype van “ik heb gelijk en grote bekken” overgaat. Bij veel studenten heb ik hoop gebracht. Ik bege- leidde ze bij hun scripties en stages, en na die paar jaar dacht ik: yes, ze zijn volwassen geworden. Ze voelden zich gezien door mij. Mijn eigen studietijd is ook heel vormend geweest. Ik was 17, kwam van de middelbare school in Stads- kanaal waar ik me altijd een boerenlulletje had ge- voeld samen met de andere boerenzonen in één klas. Ik ging op kamers wonen in Groningen na de zomer waarin mijn vader was gestorven en mijn moeder noodgedwongen het boerderijtje moest verlaten, met alle ellende van dien. Ik moest als het ware opnieuw leren leven.

Ik studeerde sociologie, nam deel aan heftige dis- cussies, ruziede met de communisten en werd doc- cent bij de faculteit wijsbegeerte. In 2012 keerde ik me af van de academische filosofie, die alleen nog maar bezig was haar interne vragen te beantwoor- den over interpretaties van interpretaties, in artike- len die alleen gelezen werden door drie andere filo- sopen ergens in de wereld. Immanuel Kant zou nu geen hoogleraar kunnen worden, want hij schreef alleen maar boeken – en dat telt niet meer.

Ik zie filosofie als een gereedschapskist, waarin al- lerlei concepten zitten waarmee je de wereld ingaat om problemen te tackelen. Soms heb je een hamer nodig, soms een schroevendraaier of een zaag. Maar die academici zaten alleen nog maar in die gereed- schapskist en vergaten de wereld in te gaan.

Dat is wat ik mijn studenten wel leerde. Andere be- geleidende docenten wilden hen toch bij voorkeur in hun eigen onderzoek persen. Ik vroeg hen: waar- over wil je het hebben? Soms wist ik er niks van, maar ik wilde geen *control freak* zijn en al hun lite- ratuur kennen. Laat ze maar op hun eigen manier met die gereedschapskist aan de slag gaan. Een voorbeeld is een reformatorische student die onder- zoek deed naar de samenvoeging van het zeer re- formatorische Rijssen en het nauwelijks religieuze Holten. Hij gebruikte allerlei filosofische concepten om te reconstrueren hoe dat gegaan was en advies te geven hoe die twee culturen konden samengaan. Voor mijn persoonlijke leven hoop ik op gezond- heid in goede relatie met mijn vrouw. Het is vreemd hoor, vroeger praatte je met vrienden over de kin- deren en de opvoeding, nu gaat het gesprek eerst over kwaaltjes en die knie die niet meer wil. We lij- ken wel een bejaardenclub.’

Wijsheid

‘De wijsheid dat je de wijsheid niet in pacht hebt, daar houd ik van. Ik heb soms het idee dat in kerken meer wordt getwijfeld dan onder anti-gelovigen. Onder hen heerst nogal eens het dogmatisme van de atheïst. Dat zijn verdedigers van een keiharde wetenschappelijke waarheid. Ik ben een postmo- dern denker en stel de wetenschappelijke waarheid zelf ook ter discussie.

Om die reden ben ik wel uitgenodigd op debatavon- den van SGP-jongeren. Ze dachten dat ik door mijn opstelling als wetenschapsfilosoof juist weer ruimte zou creëren voor hun religieuze waarheid. Ik hield ze weliswaar mijn verhaal voor over de relativering van de wetenschappelijke waarheid – hun vijand – maar daagde ze vervolgens uit om ook hun religi- euze waarheid zo te onderzoeken.

Als ik mensen met het pistool op de borst vraag te kiezen tussen democratie of waarheid, kiezen stu- denten veelal voor wetenschappelijke waarheid en gaan ouderen eerder voor democratie. Ze zijn wijzer geworden omdat ze twijfel kennen.

In de waarheid als persoon, Jezus, die je op het pad van de waarheid zou kunnen volgen, geloof ik niet. Die hele riedel -daarmee heb ik niks. Ik haal hou- vast uit mooie dingen die wel goed gaan en uit de verbinding met andere mensen.’ ◀

DENKEN EN DEBATTEREN

Hans Harbers (boerenzoon, geboren in Aalten, 1954) is socioloog die aan de Rijksuniversiteit Groningen filosofie doceerde. Na zijn studie aan dezelfde universiteit promoveerde hij in 1986 op de relatie tussen wetenschap en politiek.

In 2019 ging hij met vervroegd pensioen om nog een jaar bij mensen thuis als schoonmaker te kunnen gaan werken in het kader van de Wet maatschappelijke ondersteuning.

Van 2002 tot 2017 was hij gespreksleider in het Groningse debatcentrum Dwarsdiep en hij laat zich ook inhuren als spreker en leider van andere maatschappelijke debatten. Hij omschrijft zichzelf als meedenker, tegendenker, dwarsdenker en losdenker.

Hij is ruim veertig jaar getrouwd, heeft twee kinderen en woont in de stad Groningen in een middenwoning aan het Eernskanaal.